

6. Шепель Ю.А., Петрова Г.С., Беляков В.И. Общая и английская фразеология: Монография / [Под общ. ред. Ю.А Шепеля]. Днепропетровск: Наука и образование, 2003. 56 с.
7. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2007. 823 с.
8. Lewis C.S. Prince Caspian // The Chronicles of Narnia. London: Harper Collins Publishers, 2005. 767 p.
9. Електронний словник англійської мови. URL: <http://dictionary.cambridge.org>.

УДК 81'25-13:2-23(477)«20»

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ У СИСТЕМІ КРИТИКИ ПЕРЕКЛАДУ НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

TRANSLATION QUALITY ASSESSMENT IN THE SYSTEM OF TRANSLATION CRITICISM IN THE EARLY 21ST CENTURY

Шмігер Т.В.,

*кандидат філологічних наук, доцент, докторант
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Мета статті – проаналізувати головні тенденції у теоретичних дослідженнях з критики перекладу початку XXI ст. та з'ясувати головний інструментарій опису й аналізу. Усі видання можна поділити у три групи: теоретичні праці з критики перекладу, де об'єктом дослідження є сам перекладознавчий аналіз; праці, де автори осмислюють проблематику перекладу конкретних текстів і конкретних авторів; історико-критичні праці, де дослідники вдаються до зіставлення текстів, щоб інтерпретувати конкретні тексти або показати динаміку змін в інтерпретації. З'ясовано головні риси критичного розгляду перекладу (метод, кількість авторів або творів для аналізу, виклад аналізу, вагомість культури у мовному розгляді). Визначено особливості терміносистеми, мети, ролі теоретичних висновків та співвіднесеність з іншими перекладознавчими дисциплінами, які властиві сучасній критиці перекладу.

Ключові слова: теорія перекладу, критика перекладу, оцінка якості перекладу, інтерпретація, художній текст.

Целью статьи является анализ основных тенденций в теоретических исследованиях по критике перевода начала XXI века и выяснение ее главного инструментария описания и анализа. Все издания можно разделить на три группы: теоретические труды по критике перевода, где объектом исследования является сам переводоведческий анализ; труды, где авторы осмысливают проблематику перевода конкретных текстов и конкретных авторов; историко-критические работы, где исследователи используют сопоставление текстов, чтобы интерпретировать конкретные тексты или показать динамику изменений в их интерпретации. Выяснено главные черты критического рассмотрения перевода (метод, количество авторов или произведений для анализа, изложение анализа, значение культуры в языковом рассмотрении). Определены особенности терминосистемы, цели, роли теоретических выводов и соотнесенность с другими переводческой дисциплинами, которые присущи современной критике перевода.

Ключевые слова: теория перевода, критика перевода, оценка качества перевода, интерпретация, художественный текст.

The aim of the paper is to analyze the main tendencies appearing in the theoretical studies of translation criticism in the early 21st century as well as to identify their main tools for description and analysis. All publications can be divided into three groups: theoretical works on translation criticism, where the object of research is the very translation quality assessment; publications, where the authors deal with the issues of translating specific texts and specific authors; historical and critical writings, where researchers apply textual comparing for interpreting specific texts or showing the dynamics of changes in their interpretation. The main features of the critical consideration of a translation (method, number of authors or works for analysis, the structure of analysis, the signification of culture in the lingual examination) are revealed. The features of the termsystem of translation criticism, its purposes, the role of theoretical conclusions and correlation with other translation areas, which is inherent in today's translation criticism, are determined.

Key words: translation theory, translation criticism, translation quality assessment, interpretation, artistic text.

Постановка проблеми. Критика перекладу стояла біля витоків теорії перекладу, однак розквіт останньої затьмарив і відсторонив від нашої уваги таку важливу галузь теоретично-аналітичних досліджень перекладу. Цей стан справ можна

пояснити тим, що головні критерії і концепції для перекладознавчого аналізу все-таки розробляє теорія перекладу. Матеріал для досліджень великою частиною постачає історія перекладу, результати таких досліджень залишаються в ній. Тому

ми опиняємося перед питанням, що, як і для кого досліджує критика перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завданням статті є аналіз доступних сучасних праць із критики перекладу. Тому поточний стан критики описано частково у вступних частинах цих самих праць, хоча автори у них зосереджуються на вузких темах. У філологічних енциклопедіях оглядові статті, присвячені критиці перекладу, розосереджені на ширшу тематику, тому у них наголошено на основних поняттях дисципліни та динаміці її розвитку, а не окремому періоді. Одна з цілей статті – поєднати представників різноманітних наукових ареалів Заходу й Сходу, утім насамперед звертаючи увагу на українську перекладознавчу школу.

Методологія дослідження. Головними епістемічними методами у статті є загальнофілософські методи аналізу та синтезу – змістового аналізу окремих публікацій із критики перекладу та синтезу теоретичних узагальнень, що дає змогу створити цілісний опис стану критики перекладу на сучасному етапі та представити його дослідникам для подальших різноцільових наукових пошуків.

Постановка завдання. Не можна погодитися, що критика перекладу має існувати тільки на сторінках літературних журналів. Компромісом між критикою та історією перекладу може слугувати поділ, що історія працює в діахронії, а царина критики – синхронні дослідження. Але це спрацює тільки з погляду прикладних аспектів друку. Чи може існувати «теорія критики» перекладу? Складно розділити уможливлені аспекти теорії і критики перекладу, але можна виокремити групу питань, які в теоретичному плані краще дослідити в межах критики перекладу як особливої дисципліни, – алгоритми перекладознавчого аналізу, жанр перекладознавчої рецензії, мова перекладів і редагування. Так, ми уникаємо неокресленості предмета дисципліни: в теорії – це поняття, принципи і концепції, на яких критика будує аналітичні схеми для характеристики тексту. Тому мета статті – проаналізувати головні тенденції у теоретичних дослідженнях із критики перекладу та з'ясувати головний інструментарій опису й аналізу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні критики і редактори перекладу, навіть коли рецензують перекладні видання, іноді не володіють іноземною мовою й теорією перекладу. Тому ці судження у своїй суті можуть анітрохи не відрізнятися від критичних оцінок XIX ст., які ґрунтувалися більше на спостереженнях, ніж на аналітичній обробці інформації. Щоб про-

стежити практику сучасної критики перекладу, проаналізовано 12 монографічних досліджень, виданих за останні 20 років, які можна зачислити до критики перекладу або дотичні до неї. Умовно видання можна поділити на окремі класи залежно від того, як автор позиціонує свою працю.

До першого класу віднесено теоретичні праці з критики перекладу, де об'єктом дослідження є сам перекладознавчий аналіз.

М. Вільямз виклав модель аналізу, яка ґрунтується на теорії аргументації. Аналіз комунікативної ситуації передбачає визначення повноти передачі інформації на основі риторичних критеріїв С. Тулміна та статистичного вирахування помилок [14]. На думку М. Вільямза, теоретичний підхід потрібно розрізняти залежно від того, чи він указує на: 1) присутність квантитативних обрахунків; 2) орієнтацію на стандарт чи на критерії аналізу тексту (які визначають конкурентні цілі перекладу) [14, с. 3]. Із погляду прикладного застосування, найважливіші аспекти критичних студій спрямовуватимуться на стандартизацію перекладного процесу та оцінювання серйозності й складності помилок.

Найпопулярніша на ринку праці усних та письмових перекладачів – це проблема сертифікації перекладачів, яку дослідники вивчають крізь призму людського фактора (кваліфікація та компетентність перекладача) та корпусних студій (на матеріалі документів, публіцистичних текстів тощо) [13]. К.В. Ангелелі намагається з'ясувати склад та об'єктивність аналізу якості перекладу з погляду перекладацької компетентності, тому в центрі її уваги – укладання контрольного завдання, яке перевірятиме застосування мовних, текстових, прагматичних і стратегічних навичок, потрібних в успішній діяльності перекладача [13, с. 13–47]. Схожу схему пропонує Г.Е. Джейкобсон для оцінки інтерактивної компетентності в медичному усному перекладі [13, с. 49–70].

Питання оцінки якості перекладу важливе для дидактики перекладу. Й. Дибець-Гаєр розробляє методіку оцінювання для навчання перекладу ділових документів [7]. Вона дотримується концепції динамічності та статичності в розумінні перекладу: статичні критерії мають текстовий характер (граматична, лексична і стилістична нормативність, правильний ужиток термінів), а динамічні орієнтуються на ціль та реципієнта перекладу (норми акцептації, функційність) [7, с. 233 і далі]. Інструментами оцінювання є досвід експертів та портфоліо перекладів [7, с. 258–259], що викликає певний сумнів у достовірності такого

оцінювання. Звісно, для розвитку власних перекладацьких умінь такі інструменти дуже корисні, однак вони не відображають засад розуміння, властивих інтерпретаційній спільноті, якою є вся нація. На цьому широкому рівні – національному – точкою для звірки має бути упорядкований корпус текстів та інтерпретацій. Найкращим і найпевнішим таким корпусом є академічний або якомога повний і належно структурований словник.

Критиці художнього перекладу присвячено праці Л. Г'юсона та Б.М. Родрігез-Родрігез. Л. Г'юсон вибудовує схему аналізу від мікрорівня перекладацьких виборів (у сфері синтаксу, лексики, граматики й стилістики) до макрорівня впливу на читача й інтерпретації [9]. Автор обґрунтовує жанрову парадигму цільових текстів, в основі яких лежать «дивергентна подібність», «відносна розбіжність», «радикальна розбіжність» та «адаптація», а також інтерпретаційні категорії «вірна інтерпретація» та «фальшива інтерпретація». Головний інструментарій дослідження – винятково лінгвістичний.

Б.М. Родрігез-Родрігез окреслила п'ять параметрів перекладознавчого аналізу: текстовий фактор, когерентність і когезію, ситуацію, мету й прийнятність [12]. Лінгвістичний інструментарій передбачає аналіз таких явищ – розширення, редуція, модуляція, калька, адаптація реалій, транспозиція, параномазія/каламбур, повтор, ідіоми й висловлювання, лексико-граматичні помилки.

До другого класу відносимо праці, де автори осмислюють проблематику перекладу конкретних текстів і конкретних авторів.

У книзі А.О. Содомори «Студії одного вірша» подано глибинний аналіз власних українських перекладів творів Горация та варіанти інтерпретації головних поезій Й.В. Гете, М.Ю. Лермонтова, П. Верлена, Ф.Г. Лорки, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, М.Т. Рильського [4]. Застосований метод оцінки можна означити як «функціонально-deskриптивний текстуальний аналіз» [2, с. 3] або як «інтерпретаційно-культурологічний підхід до перекладознавчого аналізу» [6, с. 195].

У праці І.М. Шама інтерпретаційний метод застосовано до з'ясування значення й вагомості найрізноманітніших текстових і літературних явищ – символіка, власні назви, заголовки, розв'язка, авторські інтенції та перекладачева рецепція, етностереотип та автостереотип [5]. Поданий розгляд доповнює й роз'яснює чимало понять і теоретичних принципів.

М.Р. Ганунпарвар коментує власний досвід перекладу одного твору Ш. Мескуба англійською мовою. Намагаючись пояснити культурологічні

відмінності оригіналу та наблизити цільового читача, він застосовує інтерпретаційно-культурологічний аналіз [8].

Поєднуючи поняття та принципи дискурсознавства, стилістики й герменевтики, М. Мітура розглядає польські переклади прози Б. Віяна [10]. Застосований метод – deskриптивно-функційний аналіз, який оцінює відтворення нарації, інтертекстуальності, стилістики гумору й граматичних питань у перекладі французького художнього тексту середини ХХ ст.

До третього класу належать історико-критичні праці, де дослідники вдаються до зіставлення текстів, щоб інтерпретувати конкретні тексти або показати динаміку змін в інтерпретації.

Укладаючи схему історії українсько-німецького художнього перекладу (середина ХІХ – початок ХХІ ст.), М. Іваницька зосереджується на аналізі «мовної особистості» багатьох німецьких та українських перекладачів [1]. Дослідниця застосовує спектр методів семантичного аналізу тексту для зіставлення текстів оригіналу й перекладу, щоб цілісно описати мовно-культурну асиметрію та оцінити застосовані перекладацькі стратегії. Проте вона вважає, що перекладознавчий аналіз допомагає дослідити лише когнітивні здатності перекладача і його творчість, тому для повноцінного аналізу перекладачевої картини світу потрібно залучати аналіз біографічних і суспільних контекстів його діяльності, а також аналіз паратекстів і метатекстів [1, с. 43]. На нашу думку, залучення цих методів аналізу не обмежує або видозмінює сутність перекладознавчого аналізу як зіставлення двох творів, які можна розглядати і як тексти, і як продукти авторської діяльності, і як пам'ятки культурного розвитку. У такий спосіб джерельна база для одержання достовірних відомостей щодо опису й зіставлення не впливає на сутність, а отже, й на потенціал перекладознавчого аналізу.

Укладаючи історію італійської рецепції Ю. Словацького [11], О. Плащевська присвячує окремі частини розгляду поем польського поета, але застосовує традиційні методи інтерпретаційного аналізу, зорієнтовані на оцінку окремого явища, а не теоретичне узагальнення.

У дослідженні відтворення ідіостилю Е. Гемінгвея в українських і російських перекладах Т. Некряч і Р. Довганчина концентруються на мовному спектрі автора [3, с. 26–27]. Дослідники погоджуються з думкою, що для аналізу мовного спектра варто застосовувати різні методи перекладознавчого аналізу, зокрема лінгвостилістичний та інтерпретаційно-культурологічний підходи.

Розгляд поточних видань виявив шерег таких рис, які можна зачислити до сучасної практики критичного розгляду перекладу:

1) головний метод – інтерпретація. На позначення широкого інтерпретаційного аналізу запропоновано два терміни: «deskриптивно-функційний аналіз» та «інтерпретаційно-культурологічний». Ці терміни можуть відображати певні контекстні віяння – орієнтація на культуру через інтертекстуальні категорії або орієнтація на тлумачення тексту через лінгвістичний інструментарій. Оскільки наявні розгляди не дуже щедро використовують теоретичні моделі аналізу, а більше послуговуються літературними й лексикографічними джерелами, то не доцільно розмежовувати ці два поняття;

2) кількість авторів або творів для аналізу обмежена. Переважно це один твір одного автора;

3) виклад аналізу може збігатися із сюжетом аналізованого твору. На послідовність викладу впливає твір, а не теоретична модель. Моделі, які вибудовують аналітики, орієнтуються на конкретний текст, а не окрему ідею. Усі моделі мають за мету подати стильометричну оцінку;

4) зіставлення мов і культур не можна уникнути. До цього спричинився не лише «культурний поворот» у перекладознавстві 1980-х рр., а й розуміння того, що автор взаємодіє з навколишніми суспільно-історичними умовами, що впливають на мовленнєві норми, літературні жанри, комунікативні ситуації тощо;

5) автори суто критичних досліджень не конструюють ширших історичних схем, які відображали б динаміку літературного і перекладного процесів.

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, можна окреслити принципи, на яких ґрунтується критика перекладу:

1) робота з текстами, а не поняттями й явищами. Система термінів і понять – це сфера дослідження теорії перекладу; критика зосереджується на тлумаченні конкретних текстів;

2) мета – аналіз. У центрі уваги лежить аналітичний інструментарій для багатогранного розгляду тексту залежно від різноманіття цілей самого аналізу;

3) теоретичні висновки – супутні, а не мета. Звісно, певні результати можна застосовувати у подальшому дослідженні, залучаючи ширшу базу джерел для верифікації;

4) критика перекладу не сертифікує кваліфікацію перекладача, адже це доцільно залишати у сфері дидактики перекладу.

Серед найближчих завдань для розвитку критики перекладу є вироблення семантично-текстових моделей аналізу. Їх можна запозичувати з різних лінгвістичних теорій та апробувати у перекладознавчому контексті. Натомість питання про те, чи потрібно всі тексти пропускати крізь усі теоретичні моделі аналізу, розв'язуватиметься через конкретні потреби й цілі виконуваного аналізу. Такий підхід дедалі сприятиме чіткішому розмежуванню між теорією та критикою перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах. Чернівці: Книги – XXI, 2015. 607 с.
2. Коломієць Л. Перекладознавчі семінари: методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця XIX до початку XXI століття (на матеріалі перекладів англійської поезії та поетичної драми) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 495 с.
3. Некряч Т., Довганчина Р. Айсберг в океані перекладу: Відтворення ідістилію Ернеста Гемінґвея в перекладах українською та російською мовами. Київ: Ліра-К, 2014. 219 с.
4. Содомора А. Студії одного вірша. Львів: Літопис; Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 363 с.
5. Шама І. Н. Перевод – искусство понимать... Запоріжжя: Просвіта, 2005. 239 с.
6. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства XX сторіччя. Київ: Смолоскип, 2009. 342 с.
7. Dybiec-Gajer J. Zmierzyć przekład? Z metodologii oceniania w dydaktyce przekładu pisemnego. Kraków: Universitas, 2013. 345 s.
8. Ghanoonparvar M. R. Translating the Garden. Austin: University of Texas Press, 2001. 186 p.
9. Hewson L. An Approach to Translation Criticism: Emma and Madame Bovary in translation. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2011. ix, 282 p.
10. Mitura M. L'écriture vianesque: traduction de la prose. Bern et al.: Peter Lang, 2008. 249 p. (Publications universitaires européennes. Série 21: Linguistique; vol. 330).
11. Płaszczewska O. Włoskie przekłady dzieł Juliusza Słowackiego. Kraków: Universitas, 2004. 196 s.
12. Rodríguez Rodríguez B. M. Literary Translation Quality Assessment. Muenchen: LINCOS, 2007. 190 p. (LINCOS Studies in Translation; 03).
13. Testing and Assessment in Translation and Interpreting Studies / ed. by C. V. Angelelli, H. E. Jacobson. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2009. vi, 386 p. (ATA Scholarly Monograph Series; Vol. 14).
14. Williams M. Translation Quality Assessment: An Argumentation-Centred Approach. Ottawa: University of Ottawa Press, 2004. 188 p.